

Dynamisch kustbeheer

MARC JANSSEN

Het gebied tussen de laagwaterlijn en eerste duinvalleien is van nature het meest dynamische deel van het duinlandschap. Zee, zand en wind hebben hier grote invloed op flora, fauna en landschap. In dit gebied worden nieuwe duintjes gevormd en duinvalleien afgesnoerd, of wordt de oude zeereep weggeslagen en ontstaat soms een slufteer.

Deze grote dynamiek met een rijke natuur is echter door het stringente zeeweringsbeheer van de afgelopen tientallen jaren voor een groot deel verdwenen. De zeereep is veranderd in een rechte, statische zanddijk die ingeplant is met Helm. In de Eco-systeemvisie Duinen wordt een meer flexibel en dynamisch beheer van de zeereep voorgesteld met kansen voor natuurontwikkeling, zonder aantasting van de kustveiligheid.

Het overgangsgebied tussen het strand en het centrale duinmassief is een uiterst dynamisch gebied, waar opbouw (bij zandaanvoer) en afbraak (bij stormvloeden) elkaar in de tijd afwisselen. Indien de opbouwende krachten overheersen, vormen zich primaire duintjes die kunnen uitgroeien tot een ongeveer gesloten zeereep van golvende duinen. In deze grillig gevormde duinkammen treden verstuiwingen op, waardoor stuifkuilen in de zeereep kunnen uitgroeien tot valleien, die zich geleidelijk landinwaarts verplaatsen.

In de zeereep bestaat de plantengroei voornamelijk uit vegetaties van Helm, met soorten als Zee-akker-melkdistel, Zandhaver en Rood zwenkgras. Op plekken waar verstuiwingen een kans krijgen, kunnen enkele bijzondere soorten worden aangetroffen, die vrijwel tot de zeereep beperkt zijn: Zeewinde, Zeewolfsmelk, Blauwe zeedistel, Zeeraket, Zeevenkel en Gele hoornpapaver. Schaars begroeide stuifvlakten zijn, bij afwezigheid van grote predatoren, geschikte plekken voor kleine kolonies Visdieven. Verder komen er strandbroedvogels voor in de buitenste delen van de zeereep. Algemene broedvogels in de meer grazige delen zijn Graspieper en Veldleeuwrik. In de kalkrijke duinen komen direct achter de zeereep struwelen voor van Gewone vlier en Liguster.

Sommige stukken zeereep ontstaan ver naar zee op het strand. Bij volledige afsnoering van stukken strandvlakte ontstaan hier primaire valleien, die langzaam verzoeten en begroeid raken. De begroeiing van brakke en verzoetende primaire duinvalleien bestaat in eerste instantie uit vegetaties met soorten als Strand- en Fraai duizendguldenkruid, Sierlijke vetmuur, Melkkruid, Waterpunge en Slanke duingentiaan. Bij verdergaande successie kunnen tal van bijzondere duinvallei-soorten verschijnen zoals Knobbies, Teer guichelheil en Parnassia. Als broedvogels komen ondermeer voor: Kievit, Bergeend, Kemphaan en Scholekster. Indien de afsnoering van de nieuw gevormde zeereep onvolledig is, of weer wordt doorbroken, zodat er contact is tussen de zee en de achter de zeereep liggende valleien, is sprake van een slufteer. Een slufteer kent een zeer karakteristieke flora en fauna.

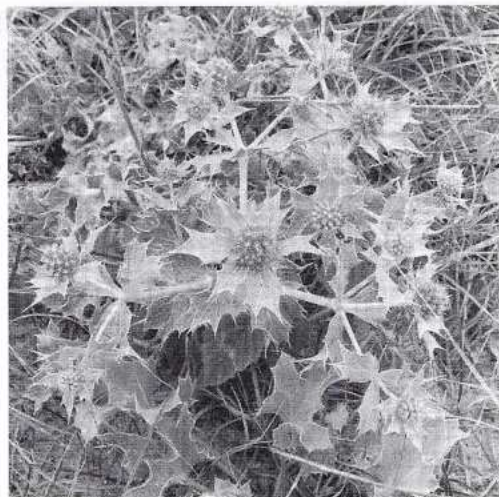
Slechte konditie

Een natuurlijke zeereep wordt in Nederland bijna nergens meer aangetroffen. In het kader van kustverdediging heeft de zeereep bijna overal langs de kust het karakter van een min of meer strakke zanddijk gekregen en is zeereepvorming bijna overal kunstmatig op gang gebracht of kunstmatig gestimuleerd met behulp van o.a. stuifdijken. Ongestoorde spontane duinvorming komt bijna nergens meer langs de kust voor. Primaire duintjes en primaire duinvalleien met de karakteristieke flora en fauna kunnen daardoor bijna nergens meer in ongestoorde staat worden aangetroffen. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn het zeereepbeheer en de recreatie. Het regulier zeereepbeheer is op veel plaatsen nog steeds gericht op de ontwikkeling van een strakke zanddijk met een zo dicht mogelijke begroeiing van Helm. Door de recreatie worden primaire duintjes beschadigd bij overmatige betreding door wandelaars of voertuigen (o.a. op het autostrand bij Voorne, maar ook door bedienend verkeer van strandtenten).

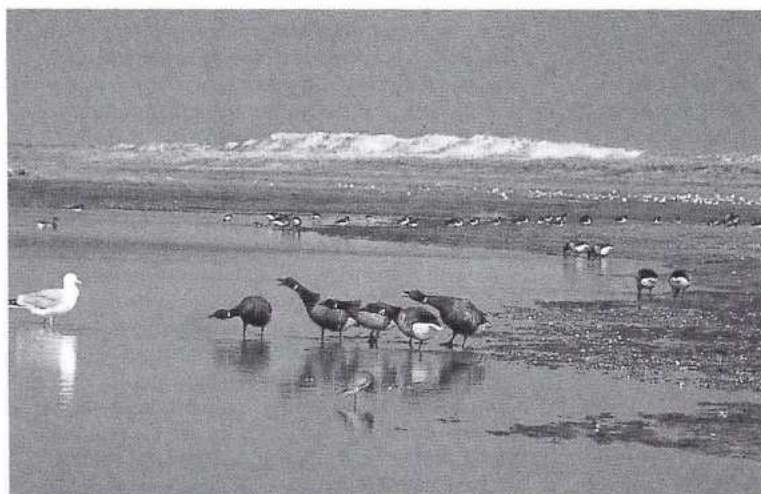
Het kustbeheer in 2020

De ontwikkeling van een natuurlijke zeereep is in belangrijke mate afhankelijk van het toelaten van natuurlijke processen. Op diverse plaatsen langs de kust is dit mogelijk zonder de veiligheid van het achterland in gevaar te brengen. Bij aangroei-kusten is bijvoorbeeld vanuit het oogpunt van zeewering in het algemeen geen aanleiding om zeereepvorming kunstmatig in een bepaalde richting te sturen. Belangrijkste maatregelen die daarop aansluiten zijn: het tegengaan van menselijke storing door recreatie (gedeeltelijk afsluiten van stranden voor betreding) en het achterwege laten van onderhoud (zoals het planten van Helm).

In sommige gevallen kunnen natuurtechnische maatregelen nodig zijn om natuurontwikkeling in de zeereep weer op gang te brengen. Voor het omvormen van een bestaande kunstmatige zeereep (strak profiel, onnatuurlijk dichte begroeiing) in

De Blauwe zeedistel is een beschermde soort uit de zeereep (foto: Ministerie LNV, directie VEB).

Natuurlijke stranden en kwelders trekken grote groepen voedselzoekende vogels aan (foto: Cor ten Haaf).

een meer natuurlijke zeereep kan het aanbrengen van reliëf een belangrijke aanzet zijn voor verstui-vingen.

Zeeweringsfunctie

In de Ecosysteemvisie Duinen wordt ervan uitge-gaan, dat het duingebied langs de gehele Neder-landse kust een belangrijke functie voor de zeewe-ning behoudt. Hierop worden echter enkele uitzon-deringen gemaakt.

In kustvakken waar de veiligheid van het achter-land niet in het geding is, zal de zeeweringsfunctie worden losgelaten. Dit betreft:

- Rottumeroog en Rottumerplaat;
- Schiermonnikoog oostelijk van paal 7;
- Vlieland westelijk van paal 40;
- Terschelling oostelijk van paal 18;
- Ameland oostelijk van paal 17.

In deze kustvakken zullen wind en water over de volle breedte van het duingebied weer vrij spel krij-gen, onder voorwaarde van het niet permanent uit-eenvallen van de eilanden Schiermonnikoog, Vlie-land, Terschelling en Ameland. Evenmin is het de bedoeling (maar ook niet te verwachten), dat de achter de duinen gelegen kweldervegetaties op deze Waddeneilanden volledig overspoeld of over-stoven raken. Wel kan hier incidenteel een zgn. "washover" plaatsvinden, waarbij de zee de kwel-

der overspoelt en er een laagje zand deponeert. De zeeweringsfunctie van de rest van het duinge-bied zal worden geëffektueerd door het handhaven van de kustlijn van 1990 (de zgn. basiskustlijn) en het handhaven van de totale omvang (uitgedrukt in kubieke meters zand in globaal dwarsprofiel) van het duinmassief.

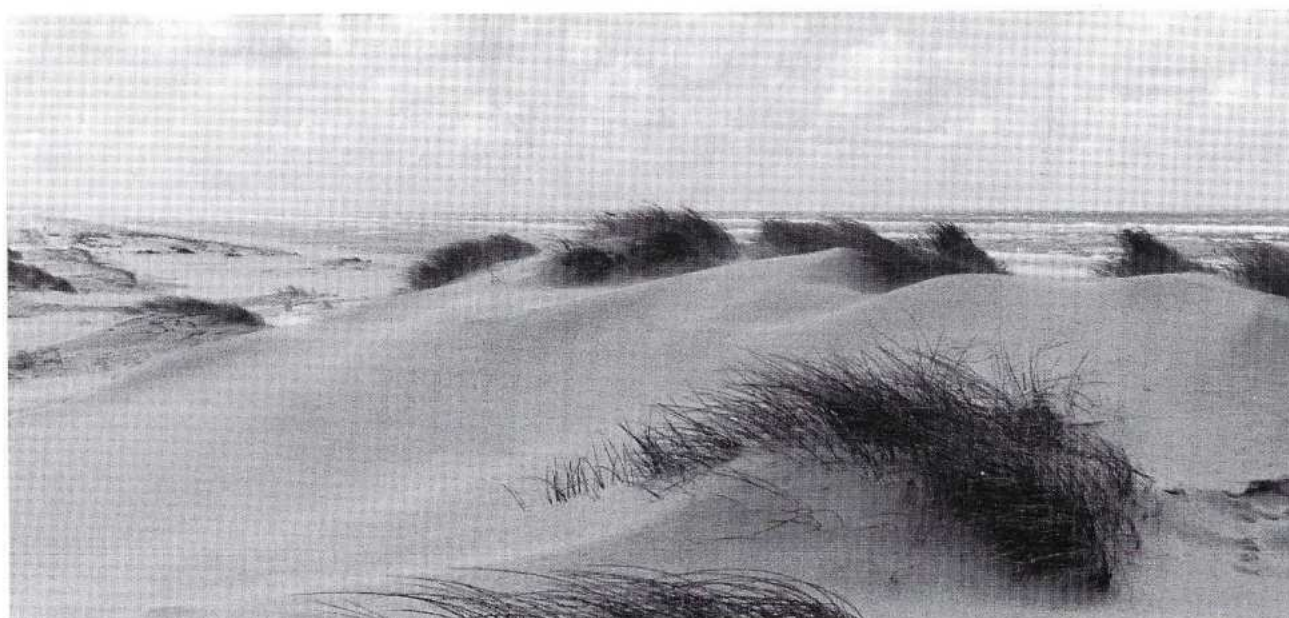
Dit laatste impliceert, dat verstuiwingen in de zee-reep kunnen worden toegelaten als er maar geen grote hoeveelheden zand uit het totale duinmassief verdwijnen. Hierbij moet uiteraard schade aan be-bouwing of waterwinning worden voorkomen. Voor het handhaven van de basiskustlijn zullen werkzaamheden noodzakelijk zijn voor het herstel van kustafslag. Vanwege de schadelijke effecten van duinverzwaringen voor de natuurwaarde (vege-tatie, flora en fauna) en de landschappelijke waar-de van de duinen zal dit herstel alleen mogen plaatsvinden door middel van zandsuppleties op strand en vooroever. Het hierbij te gebruiken zand zal zoveel mogelijk overeen moeten komen met die van het ter plaatse voorkomende zand (korrel-grootte, kalkgehalte, kleigehalte, enz.).

Slufter

Een belangrijk element in een dynamisch kustbe-heer is het toelaten van sluftervorming. Slufter kunnen ontstaan bij zowel afslagkusten als aan-groei-kusten. Bij afslagkusten kan een slufter ont-staan bij een doorbraak in de zeereep. Bij aangroei-kusten kan een slufter ontstaan door onvolledige af-snoering van een strandvlakte. Slufter zijn van na-ture tijdelijke stadia in een dynamisch kustland-schap.

De hoge natuurwaarde van een slufter hangt samen met de grote variatie aan milieus. De hoogtever-schillen binnen een slufter (enkele meters) zorgen voor ecologisch belangrijke gradiënten in bodemsa-menstelling (zandige hoge plekken en slibrijke la-ger gelegen plekken) of in zoutgehalte (van zout water op de laagste plekken naar zoet op de hoog-ste). In de slibrijkere delen van slufter vinden we kenmerkende plantensoorten als Zeekraal, Zeeas-ter, Zeerus, Schorrekruid, Slijkgras, Zeealsem, Zee-weegbree en Lamsoor. Op de overgang van kwel-der naar duin komen o.a. Engels gras en Laksteeltje voor, naast enkele soorten uit primaire duinval-

Waar de kust niet afslaat is een natuurlijke, soms stui-vende, zeereep geen enkel probleem (foto: Marc Janssen).

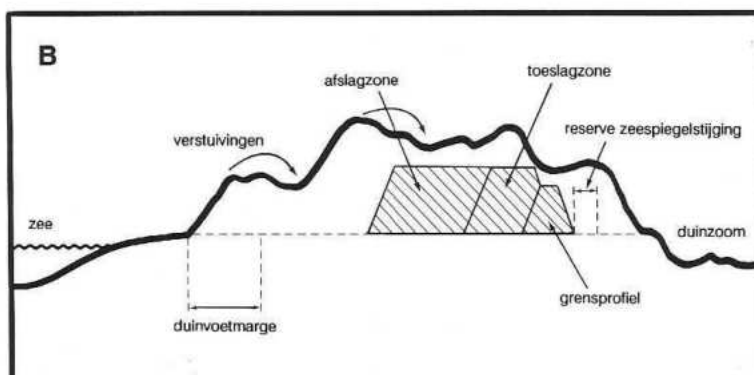
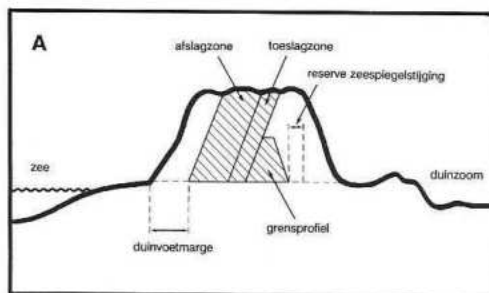

leien, zoals verschillende soorten Duizendguldenkruid. Naast strandbroedvogels zoals Strand- en Bontbekplevier, Dwergster, Vissiepie, Scholekster, Grote en Noordse stern zijn sluffers van speciaal belang als broedgebied voor Kluut, Eidereend, Pijlstaart en Kempshaan. Daarnaast kunnen ook vogels als Grutto en Tureluur in sluffers broeden. Sluffers zijn belangrijke schakels in de keten van foerageer- en pleisterplaatsen in de trekroute langs de kust van wadvogels en steltlopers dankzij de rijkdom aan bodemdieren in de slijkgige delen en door beschutting en rust. Soorten die hiervan kunnen profiteren, zijn bijvoorbeeld Kanoetstrandloper, Bonte strandloper en Groenpootruiter. Nieuwe lokaties met goede perspectieven voor de ontwikkeling van een sluffer zijn de oostpunt van Terschelling en de Pirolavakke/Buizerdvlak in de Kennemerduinen. De aanleg van een kunstmatige sluffer is evt. mogelijk voor de zuidwestkust van Goeree.

Gekerfde zeereep

Naast het loslaten van de zeeweringsfunctie in enkele kustvakken is ook grote natuurwinst te bereiken door het verplaatsen van de primaire waterkering. De primaire waterkering is de zone langs de kust waar in de regel de kustverdedigingswerken worden uitgevoerd. Deze zone begint in zee op 20 meter beneden NAP en loopt door tot in het duingebied. De waterkering in het duingebied wordt zo breed gekozen, dat er voldoende zand aanwezig is om de ergste stormen te kunnen weerstaan. In de Ecosysteemvisie Duinen zal langs een gedeelte van de kust (25 tot 30%) de primaire waterke-

Figuur 1: De duinen worden op veel plaatsen gebruikt voor de bescherming van Nederland tegen de zee. Het grote zandvolume wordt benut om de golven, ook bij zeer zware stormen, te keren. Het minimale zandvolume, dat nodig is voor de kustverdediging, bestaat uit een afslagzone, een toeslagzone en een grensprofiel; daarnaast is in het kader van de dynamische kustverdediging een marge opgenomen langs de duinvoet (deze wordt van tijd tot tijd aangevuld door zandsuppleties) en in verband met een mogelijke zeespiegelstijging is een marge opgenomen aan de landzijde (voor verdere uitleg van de gebruikte termen, zie de nota Kustverdediging na 1990, beleidskeuze). In smalle duingebieden is het noodzakelijk om hiervoor een zeereep in stand te houden die voldoende hoogte en volume heeft en waar grootschalige verstuiwingen niet kunnen worden toegestaan (tekening A). In brede duingebieden is het handhaven van een dergelijke zeereep echter niet noodzakelijk. Hier is in het duingebied voldoende zandvolume en breedte aanwezig om te kunnen volstaan met een natuurlijke en soms lage zeereep en kunnen zelfs verstuiwingen worden toegestaan (tekening B).

ring niet langer in de zeereep liggen, maar verder landinwaarts. Hierdoor zijn in de zeereep verstuiwingen en tijdelijke inbraken vanuit de zee mogelijk. In deze kustvakken kan een zgn. gekerfde zeereep ontstaan. Het gaat hier om kustvakken die grenzen aan zeer brede duingebieden en waar zelfregulatie van het ecosysteem wordt nagestreefd. In een gekerfde zeereep krijgen natuurlijke processen weer een kans en ontstaat weer een natuurlijk duinlandschap met bijbehorende flora en fauna. Bij de realisering van de nieuwe waterkering zijn naar verwachting geen grootschalige ingrepen (zoals de aanleg van zanddijken) of intensief beheer (zoals helminplant) noodzakelijk. Gebruik kan worden gemaakt van de aanwezige morfologie van het duinmassief en van het gegeven, dat de grote zandmassa in deze brede duingebieden veelal voldoende garantie biedt voor de veiligheid van het achterland (zie figuur 1). Bij stormen (met enige kustafslag) zal immers door de grote zandreserve de vooroever verondiepen, waardoor de golven al vroeg hun kracht verliezen en kustafslag bij een volgende storm vermindert.

De kustbeheerder zal zijn verantwoordelijkheid voor de kustveiligheid moeten kunnen blijven uitoefenen, ook bij een beleid dat meer rekening houdt met de natuur. Dit betekent, dat het noodzakelijk kan zijn om het werkgebied van die beheerder te vergroten. Bij een groot werkgebied is de kustbeheerder niet gedwongen om het zandvolume, dat hij nodig heeft voor de bescherming van de kust in de smalle zeereep vast te houden (zie figuur 1). Hij kan dit zandvolume ook elders in het duingebied "reserveren". Hierdoor is het niet noodzakelijk om een hoge, rechte en met Helm ingeplante zanddijk in de zeereep te onderhouden, maar kan het noodzakelijke zandvolume een natuurlijk reliëf, aanzien en begroeiing krijgen. In brede duingebieden zal dit reliëf vanzelf kunnen ontstaan.

De consequentie van dit grotere werkgebied van de kustbeheerder moet evenwel zijn dat het zeeweringsbeheer, veel meer dan nu het geval is, wordt afgestemd op het natuurbeheer. Het beheer van de (verbrede) zeereep zal, evenals in de rest van het duingebied, in overleg met de natuurbeheerder moeten plaatsvinden. In sommige duingebieden, waar zelfregulatie van het ecosysteem wordt nagestreefd, zal het natuurbeheer zelfs richtinggevend moeten zijn voor het kustbeheer (uiteraard nooit ten koste van de veiligheid van het achterland).

Beheer

In kustvakken met een belangrijke zeeweringsfunctie en een ligging van de primaire waterkering in de zeereep is natuurwinst mogelijk door een aangepast beheer. Dit betekent bijvoorbeeld het achterwege laten van kunstmatige bemesting en het stoppen van de konijnenjacht. De enige uitzondering op dit laatste is het evt. konijneenvrij maken van pas ingeplante en adequaat ingerasterde delen van de primaire waterkering in zeer smalle duingebieden. Ook zal het zeereepbeheer zich meer moeten richten op het behoud van de oorspronkelijke zeeduinflora en morfologie.